

De oudste Hervormde Gemeente in België, Maria Hoorebeke

<https://hdl.handle.net/1874/235747>

922

BIBLIOTHEEK
NED. HERV. KERK

DE OUDSTE HERVORMDE GEMEENTE IN BELGIË,

MARIA HOOREBEKE,

BEZOCHT DOOR

P. HOFSTEDÉ DE GROOT.

Men vergunne mij ¹⁾, dat ik iets in het midden breng ter aanbeveling van de Gustaaf-Adolf-Vereeniging, eene der vele maatschappijen, die zich de handhaving der evangelische waarheid tegenover het ultramontanisme ten doel stellen. Zij draagt den naam van Zwedens beroemden Koning, die in 1630 met een klein leger de Oostzee overstak, om de hard bedreigde Evangelische Kerk in Duitschland te hulp te komen. Op God vertrouwend aanvaardde hij

1) Het volgend opstel, door mij uitgesproken in eene vergadering, den 21sten Nov. 1873 te Groningen gehouden, om de werkzaamheden der Protestantsche genootschappen aan te bevelen, heb ik eerst geplaatst in den Tijdspiegel Jan. 1874. Ik zou het wel dadelijk hebben kunnen aanbieden aan de Tafereelen en Berichten, door de Gustaaf-Adolf-Vereeniging uitgegeven, maar dan kwam het genoegzaam alleen in handen van dezulken, die toch reeds deze maatschappij en hare werking kennen; en ik wilde het ook gaarne anderen onder de oogen brengen. Nu echter word ik door zoo velen om een overdruk gevraagd, dat ik aan den uitgever van den Tijdspiegel heb verzocht, mijn opstel ook in de Tafereelen te mogen herdrukken, 't geen hij mij welwillend heeft toegestaan. Deze herdruk is echter een vermeerderde, daar ik in Juli 1874 andermaal Maria Hoorebeke heb bezocht, en toen nog eenige nieuwe zaken heb opgemerkt.

s. a.
35 C 21

de schier bovenmenselijke taak; eerst bad hij met zijne krijgslieden en ging dan met hen ten strijde; hij trok Duitschland van het Noorden naar het Zuiden zegevierend dóór, totdat hij reeds in 1632, ook zegevierend, sneuvelde.

De herinnering aan zijn heldendood twee eeuwen later, nu voor 43 jaren, deed niet alleen een eenvoudig gedenkteeken op de plek, waar hij niet verre van Leipzig viel, verrijzen, maar ook eene naar hem genoemde vereeniging, die zich hetzelfde doel voorstelde, als de dappere en vrome koning, doch niet hetzelfde middel daartoe wilde bezigen. Want ook zij wenschte de benauwde geloofsgenooten in Roomsch-Katholieke landen te hulp te komen, maar met liefdegaven, om kerken, pastorieën, scholen en onderwijzerswoningen te bouwen of te onderhouden, en in de noodige bezoldigingen van predikanten en onderwijzers eenigszins te helpen voorzien. Daartoe schenkt zij óf bijdragen in eens óf jaarlijksche giften. Zeeën of bergen stellen haar geene perken. In Duitschland en Zweden worden de liefdegaven verzameld, die de gebouwen schragen en de personen, daarin werkzaam, brood verschaffen in Duitschland, Boheme, Moravië, Hongarije, Italië, Frankrijk, Spanje, België, en ook in Nederland, zoover maar de middelen reiken, om den zwaren nood te verlichten.

Ook in menige plaats van Nederland worden daartoe milde giften ontvangen zoowel door eene afdeeling, welker bestuur aan eenige heeren is toevertrouwd, als ook door eene vereeniging van dames. Meer algemeene belangstelling, wilde ik gaarne ook door dit opstel daarvoor opwekken, opdat men veel meer daarvoor doe, dan tot dusver geschied is.

Er over denkende, hoe die belangstelling het best gaande te maken, scheen het mij het geschiktste, dat ik in een klein tafereel vertoonde, welke hulp noodig is en verstrekt wordt, en wat zij uitwerkt.

Deze schilderij kan ik ophangen door iets te verhalen van Maria Hoorebeke, de oudste Hervormde gemeente in België, aan welke de Hervormde Kerk van Nederland derdehalf eeuwen lang eene Gustaaf-Adolf's hulp heeft bewezen en welke nu door de vereeniging, naar dezen Vorst genoemd, verder wordt ondersteund. Ik kan dit tafereel te beter schetsen, daar ik die gemeente in de zomers van 1873 en 1874 zelf heb bezocht, en wel lang genoeg, om haar eenigszins te kunnen schilderen.

Maria Hoorebeke is een dorp, een paar uur ten oosten van Oudenaarden, een uur of zes westelijk van Brussel gelegen. Die streek was in vroegeren tijd zeer boschrijk. Nog voor een vijftig jaar was er een natuurwoud van zeven uur in den omvang. Thans is dit voor het grootste deel uitgeroeid, om er vruchtbare korenakkers voor in de plaats te verkrijgen. In dat bosch hielden zich tegenover Alba's benden de Geuzen staande, die ter onderscheiding van hen, welke ter zee Spanje bekampten, en daarom Watergeuzen heetten, Boschgeuzen werden genoemd. Ook heetten zij Wilde Geuzen, want, daar niet alleen Alba's wreedheid hen wanhopig maakte, maar ook velerlei snood volk zich onder hen mengde, werden zij niet zelden tot woeste uitspattingen verleid, 't geen niet goed te keuren, maar wel te begrijpen is. Terwijl, na de terugbrenging der zuidelijke Nederlanden onder Spanje's dwingelandij, te Gent, te Antwerpen, te Brussel, te Doornik, te Bergen en elders nog wel Hervormden bestonden, maar die zich om des levens wil

uiterlijk als Roomschen voordeden, bleven zij zich te Maria Hoorebeke altijd dóór openlijk vertoonen, zonder dat krijgsgeweld of priesterlist hen konden overmannen. Een wettig bestaan erlangden zij bij den vrede van Munster in 1648, waarvan art. 19 dus luidde: »De Vereenigde Provinciën en de Spaansche Nederlanden komen overeen en verstaan zich daartoe, dat zij het aanwezen van andersdenkenden zullen verdragen, onder voorwaarde, dat deze alle zedigheid zullen betoonen, zonder met woord of daad ergernis te geven, of eenige lastering uit te brengen.» Daarbij verklaarden hunne Hoogmogenden, dat zij bij zich de Roomschen zouden behandelen, gelijk men in 't Zuiden deed met de Hervormden. Zóó zetten zij eens twintig Roomsche geestelijken in Noordbrabant gevangen, om de overheid in België te dwingen, onderdrukkingen van Hervormden op te heffen. Te Brussel kwamen zij daarna in de kapel van den Nederlandschen gezant, te Antwerpen in de zalen van een Hanseatisch consul of van een beroemd man, als den schilder Jordans, de evangelieprediking bijwonen; te Gent en Bergen vereenigden zij zich ook tot gebed en bijbellezing, maar meer in 't verborgen.

Eene aanmerkelijke verbetering kwam hierin sedert 1672, toen Lodewijk XIV Zuid- en Noord-Nederland met zijne legers had overstroemd. Immers na de verdrijving van dezen verkregen de zuidelijke vestingen, als Namen, Charleroi, Bergen en vele andere, hulptroepen van de Staten-Generaal in bezetting, en dat bleef zóó, veel meer dan eene eeuw lang, duren. Maar nu hadden deze krijgslieden hunne garnizoens-predikanten, wier dienst door de Hervormden uit die steden en haar omtrek werd bijgewoond; en dat te meer, daar de Staten zorgden, dat Franschsprekende Zwitsers in de Waalsche

en Nederlandsch sprekende inlandsche krijgslieden in de Vlaamsche vestingen werden gelegd. Ook uit Frankrijk kwamen vele Hervormden de evangelieprediking bij de Nederlandsche garnizoenen bezoeken, zoo zelfs, dat toen tegen Paschen 1732 de Fransche regeering, ten einde dat te verhinderen, de grenzen liet bezetten, er meer dan twee duizend Hervormden, die uit Frankrijk kwamen, werden opgevangen en naar hunne woonplaatsen teruggebracht. Doch dit kon niet het geheele jaar dóór altijd geschieden. Bovendien moest de regeering van België ook vele Hervormden dulden, dewijl ze als fabriekanten »vele arme menschen uit hun gebrek verlost door hun brood, en uit hunne traagheid door hun arbeid te geven." Zelfs het houden van scholen kon zij, waar Nederlandsche bezettingen lagen, niet verhinderen. Maar ook in eenige dorpen was de ketterij te algemeen, dan dat zij kon gesmoord worden, en onder deze dorpen behoorde vooral Maria Hoorebeke, voor welke de Hervormde Kerk in Zeeland in 't bijzonder zorg droeg, daar zij haar altijd van predikanten voorzag en haar ook andere hulp altijd dóór toezond. Dit heeft geduurd, totdat België in 1814 onder den sceppter van Willem I werd geplaatst en nu elke Hervormde gemeente, en zoo ook Maria Hoorebeke, een predikant, uit 's Rijks kas bezoldigd, ontving en volkomen vrij haren God en Heer kon dienen.

Maria Hoorebeke had ik reeds dikwijls verlangd te bezoeken, vooral in 1827, toen ik eenige weken in Staats-Vlaanderen vertoefde. Maar om de toenmalige zeer gebrekkige middelen van vervoer had dit te groote moeilijkheid. Eindelijk na 46 jaar gelukte het mij in Juni 1873 en andermaal in Juli 1874 mijn wensch te vervullen. Ik vond de natuur er allerbekoorlijkst. Het licht

in eene heuvelachtige, boschrijke, vruchtbare streek, die tot vroolijkheid uitlokt. Drie gebuchten vormen er samen den Geuzenhoek; de kerk, pastorie en school liggen in Corseele, en dan zijn er nog Rokegem en Vrijsbeke. Ik kwam er Zaterdag 7 Juni '73 en predikte er den volgenden dag, voor- en na den middag.

De kerk is een nieuw, fraai gebouw, met een netten toren; rondom licht het kerkhof, door een lagen muur, en aan de zijde van den weg door een ijzeren hek afgesloten. Boven de deur der kerk leest men: »Wij prediken niet ons zelve, maar Jezus Christus den Verlosser.» In de kerk is het orgel oud; ook de predikstoel, doch deze is voldoende hersteld. Rechts van den kansel hangen de Tien geboden, links het Onze Vader en de Twaalf Artikelen. Op den predikstoel licht een fraaie bijbel, een geschenk van eene juffrouw Giller uit Brighton. De beide ramen aan weerszijden van den predikstoel zijn van beschilderd glas, die rechts Jezus' geboorte, doop en Gethsémané, links de kruisiging, opstanding en hemelvaart voorstellen. Ze zijn geschenken van eene Engelsche familie Wilford en hare vrienden.

Onder den kansel staat eene doopvont uit blauwen steen sierlijk gehouwen, weder een geschenk van de vrouw des predikants, eene geborene Wilford. Er zijn ook gepaste bijbelspreuken aan de wanden aangebracht, en er is een verwarmingstoestel. De geheele betimmering van het gebouw is niet alleen doeltreffend, maar ook net en smaakvol.

Daarover verwondert men zich toch wel niet? In 't algemeen moet, zoo immer mogelijk, in dat Roomsche land, waar men de kerken zoo overmatig met kostbare sieraden voorziet, een Geuzentempel niet al te erg bij haar afsteken. En in 't bijzonder is het niet voorbij te

zien, dat te Maria Hoorebeke de eigenlijke versieringen alle geschenken zijn van de bloedverwanten en vrienden der vrouw van den tegenwoordigen predikant en van haar zelve. Het gebouw zelf is, hoewel net en smaakvol, ook zuinig en met veel overleg tot stand gebracht uit de bijdragen der burgerlijke overheden en der gemeenteleden en uit de giften van elders, ook van de Gustaaf-Adolf-vereeniging. In de kerk zag ik 50 Bijbels, een geschenk van het Nederlandsch Bijbelgenootschap, en Gezangboeken, den Vervolgbundel er bij, ten deele door een inwoner van Groningen gegeven. De kerk heeft 22 banken, waarop tegen de 200 personen plaats kunnen vinden. Uit de gemeente zelve, die niet meer dan 250 zielen telt, worden die plaatsen niet alle bezet; maar het ontbreekt nooit aan Roomsch-Katholieken, die met eerbied komen luisteren. Van hen waren er ook eenigen onder mijn gehoor. Onder de Protestanten bemerkte ik eene vrouw met haar zuigeling op den arm. Dit valt meer voor. Haar kind niet kunnende thuis laten, komen zij liever met hetzelfde ter kerk, dan dat zij wegblijven. Het ontstichtte mij waarlijk niet.

Toen ik mijne namiddagpreek had geëindigd en na gebed en gezang den zegen wilde uitspreken, gebeurde er iets, waarvan ik, om 't geen ik straks zal verhalen, een woord moet zeggen. De predikant, de heer J. H. C. Wagener, dankte mij openlijk, ook namens de gemeente, voor mijne belangstelling in mijne overkomst en prediking betoond; waarop ik antwoordde, dat het mij een genot was, in deze oudste Hervormde gemeente van België eens te zijn; dat ik voor haar doen zou, wat ik kon, en ook wel eens weder hoopte te komen, zoodat ik met een tot wederzien wilde eindigen. »Want, zeide ik, Christenen scheiden nooit voor goed; altijd tot weder-

zien, zoo niet hier beneden, dan daar boven." Behalve de twee godsdienstoefeningen in de nieuwe kerk, was er als gewoonlijk, om vijf uur zondagschool in de oude. Daar komen kinderen en volwassenen, om te worden onderwezen, terwijl een aantal andere gemeenteleden luistert naar de bijbeluitlegging en deel neemt aan 't gebed en gezang.

Den volgenden dag ging ik met den wakkeren predikant en zijn zwager, den heer Wilford, een fabrikant, te Teemsche bij Antwerpen aan de Schelde gevestigd, het Geuzenbosch bezoeken. Eerst was de tocht met den spoortrein over Oudenaarden naar Etikhove, een met Maria Hoorebeke vereenigd gehucht, waar de predikant eens in de maand dienst doet in een klein kerkje. Hier vertoonde men mij overoude avondmaals-bekers en schotels van tin, welke ik denkende aan de vervolgd, die ze eeuwenlang gebruikten, met eerbied beschouwde. Daarop wandelden wij het Geuzenpad op, de oude Geuzenpastorie voorbij, naar de nog aanwezige overblijfselen van het uitgestrekte Geuzenbosch. Dit was echter nu veel kleiner, gelijk ik reeds verhaalde, dan in vorige tijden, dan zelfs in het begin dezer eeuw. Waar de gronden niet te steenachtig of de heuvels niet te steil waren, was in stede van boomen koren gekomen. Nu en dan zagen wij diepe kuilen, waarin de Geuzen zich hadden verscholen en ook met zwaard en saphaan tegen de Spaansche krijgsmacht zich verdedigd. De wandeling strekte zich in eene schoone, vaak romantische natuur een paar uren uit, voor dat wij aan den hoogsten heuveltop bij een toren kwamen. Deze was nieuw, doch op de plaats van een vervallen Geuzentoren uit ruwe rotsstukken van dit woudgebergte voor een jaar of zes in antieken smaak opgetrokken. Hij was met veel grond

daaromtrent het eigendom van een heer te Gent, Gustave Scribe genoemd, die, hoewel Roomsch-Katholiek, had toegestaan, dat dáár, bij en in den toren, 17 October 1872 een groot Geuzenfeest werd gevierd. Daags namelijk na de inwijding van de nieuwe kerk te Maria Hoorebeke, waartoe vele belangstellenden uit België, Nederland en Duitschland waren samengekomen, ook vele Roomschen, had men eene bedevaart naar deze heilige streek gehouden, en bij den Geuzentoren het moedig lijden der vaderen en de welvaart der nakomelingen dankbaar herdacht.

Wij werden op onze wandeling vergezeld door twee landlieden, een ouderling van Etikhove en een jong mensch van een 26 jaar. Toen ik een eind weegs met dezen laatste alleen voortstapte, vroeg hij mij, of ik ook het avondmaalsgereedschap te Etikhove had gezien. »Wel zeker, zeide ik, en ik heb mij gesticht met deze heilige reliquieën. De Roomschen spreken van stukjes van een sluier van Maria en van een tand van Petrus, zonder eenig bewijs, dat zij echt zijn; doch al waren zij echt, wat beteekenen zij dan nog? Maar deze reliquieën zijn echt en verdienen eerbied; en getuigen van een geloof, dat in het vuur beproefd is.» »Ja, hernam de jongman, ik peis (ik denk), dat daar wel menigmalen tranen bij den wijn in die bekers zijn gevallen.» »Dat denk ik ook, was mijn wederwoord; zij hadden het niet zoo goed in vroegere jaren als wij thans.» Nu verhaalde hij mij, dat hij met zijn grootvader, een weduwnaar, en zijne moeder, eene weduwe, samenwoonde in eene boerderij, waar zij drie koeien hielden. Zijne grootmoeder was voor een jaar of vier overleden. Hare ziekte had maar eenige uren geduurd. In zijne armen was zij gestorven en haar laatste woord, met een vroolijken blik uitgesproken, was geweest: »Tot wederziens.» »Daarom, voegde hij er bij,

greep het mij gisteren zoo aan, toen gij ons toeriept: »Tot wederziens,» dat mij de tranen uit de oogen sprongen.»

Wij naderden zijne woning, waar wij wat zouden rusten en iets gebruiken. Die woning hing haast meer, dan zij stond, en zou vrees kunnen inboezemen, dat zij met een harden wind wel eens kon instorten. Doch bij nader bezien bleek het, dat de scheve muren goed ondersteund waren. Wij kwamen in een eenvoudig vertrek, waar grootvader en moeder ons blijde ontvingen. Weldra werden wij in het betere vertrek geleid, waar het onthaal gereed stond. Aan den wand was eene boekenkast van den jongen boer met misschien zes- of achthonderd boekdeelen. Meest waren het Bijbels en bijbelverklaringen, b. v. die van Nahujs en Klinkenberg, 27 deelen groot; verder andere stichtelijke werken, voorts geschiedkundige schriften en verscheidene dichtbundels. Da Costa, van wien hij 't een en ander had gelezen, zou hij er gaarne bij hebben; doch die was hem nog te duur. — Toch heeft hij een jaar later de dichtwerken van Da Costa verkregen. Een heer te Amsterdam, door mijn opstel in den Tijdspiegel daartoe aangespoord, heeft Maria Hoorebeke bezocht met eenige door hem verzamelde giften voor de kerk en tevens met een Da Costa voor den wakkeren jongen boer.

Ziedaar een nakomeling der Boschgeuzen, misschien de meest ontwikkelde van hen, die onder Maria Hoorebeke of Etikhove wonen, maar toch geene uitzondering van de overigen.

Dinsdag den 10^{den} Juni '73 bewandelde ik onder geleide van mijn gastheer de buurt rondom de kerk. Wij kwamen onder anderen een kwartier uur ver in eene boerderij, waartoe een zeer ruime diepe kelder behoorde. Thans is het hier eene heuvelachtige streek vol koren- en

graslanden; vóór drie eeuwen was er een groot bosch, ofschoon kleiner dan dat van Etikhove, het bosch van Mater geheeten. Dat was ééne der plaatsen van godsdienstige samenkomst. Hier was den 7^{den} September 1572 een dankstond gehouden, dat Oudenaarden, toen Prins Willeen zijn krijgstoelt deed, om zijn in Bergen belegerden broeder Lodewijk te ontzetten, voor hem was ingenomen. Bij dezen kelder toonde men mij een diepen verborgen onderaardschen gang, die vaak tot schuilplaats voor de predikanten had gediend, eens voor één persoon zes weken achter elkander.

In den omtrek van de kerk wonen onderscheidene leden der gemeente, die Blommaert heeten en afstammen van een Geuzenkapitein Blommaert, die, nadat 1 April 1572 Den Briel was genomen, met bijna twee honderd Geuzen uit Antwerpen de Schelde was afgevaren, om Vlissingen te helpen veroveren. Toen zij er kwamen, den 8 April, vonden zij de stad reeds vrij van Spaansche bezetting, maar hielpen haar tegen 's vijands aanvallen verdedigen en het overige Walcheren bevrijden. 't Was ook een Jacob Blommaert, die den 6 September 1572 met een handvol volks Oudenaarden verraste en de oranjevlag op de muren van stad en kasteel plantte.

Ook bezocht ik te Maria Hoorebeke de school, waarin omtrent 50 kinderen een zeer goed onderwijs ontvangen. Doch er waren geene dan Hervormde, terwijl in Brussel wel de helft der op Protestantsche scholen gaande kinderen Roomsch zijn, en ook elders vele Roomsche ouders hunne kinderen naar de Protestantsche scholen zenden, 't geen althans dit voordeel heeft, dat die kinderen vele vooroordeelen tegen de Hervormden afleggen.

Wat de reden is, dat te Maria Hoorebeke niet een enkel Roomsch kind de zeer degelijke school bezoekt,

is mij niet helder geworden. Zeker doet er toe, dat de tegenwoordige Vlamingen onkundiger en bijgelooviger zijn, dan thans de Brabanters en Walen zijn. Van de lotelingen waren er in 1864 uit de vier Vlaamsche gewesten maar 43 op de honderd, die konden lezen :), terwijl in de vier Waalsche er 70 waren op de honderd. En vanwaar dit onderscheid komt, is wel na te gaan. De Walen hebben eene groote en veelzijdige letterkunde tot hun dienst, de Fransche, welke de Vlamingen missen. Want de geestelijken kunnen de Fransche boeken, voor een goed deel van Roomsche schrijvers, niet weren, maar die der Hollandsche ketters wel. En daar nu de Vlaamsche bevolking geen Fransch verstaat, is zij tot hare eigene zeer schrale letterkunde bepaald. Ook moet men niet vergeten, dat de beste, krachtigste, meest ontwikkelde Vlamingen vóór drie eeuwen, toen Spanje weder meester werd, naar Nederland zijn verhuisd, uit Gent alleen, nadat Parma het in 1584 innam, omtrent 45 duizend. Vlaanderen werd ten dien tijde zoo ontvolkt, dat geheele dorpen ledig stonden, en soms wolven met hunne jongen in de bedsteden huisden.

In de andere gewesten van België is daardoor nu nog een moediger en vrijheidlievender geslacht, dan in Vlaanderen, en zóó vindt het Evangelie dáár meer bijval dan hier. Een belangrijk voorbeeld, hoe dit gaat en gaan kan, is in 1872 gegeven op een paar uur afstands van Maria Hoorebeke in een Waalsch dorpje, Douvrain. Daar werd een nieuwe weg aangelegd, die over eene begraafplaats

1) In Oostvlaanderen bedroeg het maar 34 en in Westvlaanderen, het nog meer geïsoleerd gewest, maar 17 van de honderd. Daarentegen waren er uit de vier Vlaamsche provinciën tweemaal meer beschuldigen bij de criminele terechtzittingen, dan uit de vier Waalsche.

moest loopen. Nu werd besloten, de lijken, in de laatste dertig jaar dáár ter aarde besteld, op de nieuwe begraafplaats over te brengen; doch voor de nieuwe wijding van den grond eischte de pastoor op het minst dertig franc per lijk. Dit wekte de verontwaardiging der bevolking, zoodat zij besloot, den pastoor te laten varen, en — Hervormd te worden. Dat deden eerst 200, weldra 250, eindelijk 300 zielen. Dadelijk werd eene kerk gebouwd en een evangelist ontboden, en zoo kwam binnen 't jaar de nieuwe gemeente tot stand. En hierbij bleef het niet. Een jaar later begrepen een vijftig inwoners van een dorp, Herchies geheeten, 't welk op een uur afstands van Douvrain ligt, dat hunne bureu wijs gedaan hadden, en vereenigden zij zich ook tot eene Evangelische gemeente, die reeds spoedig zich een lokaal voor hare bijeenkomsten verschaftte, den Evangelist van Douvrain uitnoodigde, haar te komen stichten, en zich uit de anderen, die eens komen luisteren, gaandeweg vergroot. Er waren eerst een vijftig, die zich vereenigden, nu komen er wel eens honderd tot twee honderd de prediking hooren. Ja, in één berigt wordt het middengetal der kerkbezoekers hier op 200 geschat.

Bij de grondsteenlegging van de kerk te Douvrain, om hier nog eens op terug te komen, geschiedde er iets, dat ons geheel het Belgisch volkskarakter vertoont. Zij had plaats op Paaschmaandag 1872. Maar op dien dag was het ook boogschuttersfeest in het dorpje. Toen nu de Belgische vlag hoog woei, en een optocht zich naar het terrein van den kerkbouw begaf, kwamen de schutters zien, wat dat beteekende. Dadelijk lieten zij hun feest varen, bestelden hunne muziek bij dit andere feest en luisterden, op hunne bogen leunende, naar 't geen werd gesproken en gezongen. Zij en de overige

toeschouwers waren zeker over de twee duizend personen sterk. Op den eersten November 1872 had de inwijding der kerk plaats. Tien predikanten waren er bij tegenwoordig. De President der Synode, de heer Spörlein van Antwerpen, begon met de herinnering, dat men op 1 Nov. de Stellingen van Luther te Wittenberg had kunnen lezen. Groot was de deelneeming. Ook van de nog Roomsche bevolking. — Zulke volksbewegingen komen in de Vlaamsche gewesten nog niet voor. Toch is eene gemeente als Maria Hoorebeeke er een baken in zee. Douvrain's gemeente ware wel niet ontstaan, indien er in de buurt niet andere Hervorinde gemeenten waren geweest.

Maria Hoorebeeke zou zich echter veel uithreiden, moesten niet zeer vele bewoners vertrekken, dewijl zij zich geene nieuwe akkers kunnen verschaffen. Wilde en konde iemand dáár goederen aankopen, hij zou ze met voordeel aan de nijvere en oppassende Hervormden kunnen verhuren. Fabriekarbeid is er niet veel; alleen zag ik er meisjes bezig met voor een Brusselsch huis lederen handschoenen te naaien; zij verdienden 25 centimes voor het paar en konden, waren ze handig, er drie paar daags afmaken.

Den 11^{den} Juni 1873 vertrok ik. Toen ik in Juli 1874 andermaal Maria Hoorebeeke bezocht, volvoerde ik, wat ik 't vorige jaar gaarne had willen, maar niet kunnen doen: ik ging in de buurt te Sotteghem Egmond's kasteel bezien en zijn standbeeld, onlangs trots den tegenstand der geestelijkheid dáár op de markt opgericht. Het oude kasteel is genoegzaam geheel herbouwd. Toch ziet men, ook aan de overblijfsels van grachten en wallen, dat het van vorige eeuwen weet te getuigen. Het standbeeld is geen meesterwerk, maar vertoont zich boven op een grooten en hoogen put toch niet onaardig

In Juni 1873 vertrok ik naar Oudenaarden, vol van aangename herinneringen, en steeds om mij heenziende in de schoone landstreek, die ik doorkruiste. Te Oudenaarden bewonderde ik het beroemde stadshuis, een middeneeuwsch prachtgebouw, veel kleiner dan dat te Leuven, doch in denzelfden smaak. Voorts bekoorde mij de schoone ligging der stad aan de kronkelende Schelde. Ook bezocht ik de mij onbekende steden Brugge en Oostende. Het trof mij, dat in België de kerken en stadshuizen de schoonste gebouwen zijn. Voor de fraaiheid der kerken is eene voor de hand liggende reden: de godsdienstigheid des volks van eeuwen her. Voor de kostbaarheid en schoonheid der stadshuizen is insgelijks eene voldoende reden: de prijs in de middeneeuwen aldaar op de onafhankelijkheid der gemeenten of communen gesteld. Zij ontstonden in Noord-Frankrijk en Vlaanderen, na den eersten kruistocht, tengevolge van de verheffing van den burgerstand door deze kruistochten. De Pausen doorzagen dadelijk het groote gevaar van hare opkomst voor Rome's macht, en veroordeelden ze met bul en ban. Te vergeefs! De communes bleven, namen toe in tal en bloei, werden de toevluchtsoorden der elders bitter vervolgde Waldenzen, toonden zich de kweeksters van handel, kunst, wetenschap, vrijheid, later zelfs ook van de Kerkhervorming. Kostbaar en sierlijk moesten in de steden de raadhuizen zijn, waar de hoeders van de gemeente-vrijheid en welvaart als burger-vaders vergaderden. Nog staan die prachtige stadshuizen dáár als getuigen van België's vrijheid en bloei in de middeneeuwen. Na de middeneeuwen, toen de Hervorming door Spanje's ijzeren schepter werd verplet, begon België's verval. Te Brussel staat ook een prachtig stadshuis, als getuige van vroegere vrijheid. Maar daarvóór

werd door Alba het schavot opgericht, waar de hoofden van Egmond en Hoorne zijn gevallen — dewijl zij 's lands eenwenoude rechten tegen Alba's beulenwerk wilden handhaven. In de laatste jaren heeft men dáár de schoone beelden van Egmond en Hoorne geplaatst, zoo als zij arm in arm naar het schavot gaan, Egmond met nog eene flauwe hoop op genade, Hoorne met diepe verontwaardiging. In het Fransch en Vlaamsch staat er bij, wie ze zijn, en dat zij onrechtvaardig door Alba zijn ter dood veroordeeld. België heeft ze opgericht, dewijl het wil toonen, dat het de burgerlijke vrijheid weder hoogacht. Moge dit schoone land, bij de burgerlijke, ook de kerkelijke vrijheid herwinnen, welke het vóór drie en vier eeuwen bezat!

Daartoe zal echter veel behooren! Prachtig zijn vele kerken, maar zielloos is veelal de dienst er in gedaan. Te Antwerpen is eene Cathedraal, waar alles aan is besteed, wat de mensch vermag. De bouwkunst trok haar op met zeven schepen; de schilderkunst leverde de beroemdste meesterstukken van Rubens; de beeldhouwkunst biedt menige schoone groep. Hartverheffend was de hoogmis, welke ik er zondag 2 Aug. 1874 bijwoonde. Doch ik hoorde daarna ook een sermoen, waarin van Maria, aflaat, penitentie, kerk, druk sprake was, maar Jezus Christus en het Evangelie niet of nauwelijks genoemd werden. — In de sierlijke kerk van Sint Jacob leest men op een plaat in den muur:

Men krijgt den hemel door geweld,
Of koopt hem door kracht van geld.

In de groote kerk te Brugge zijn ook wonderen van schoone kunst te aanschouwen. Maar op een der schil-

derstukken hangen die gipsenbeeldjes, van een koe, varken en ezel, met dit rijmpje:

*Zijn uw beesten in gevaar,
Antonius is uw middelaar.*

En daaronder is dan een offerbus, om de gunst des middelaars te verwerven.

Varkens, kippen, paarden, korenakkers worden met wijwater besprengd, om ze te beveiligen en vruchtbaar te maken. Te Mechelen komen op zekeren feestdag de paarden met de koppen in de kerk, worden daar met eenige druppelen wijwater bevochtigd en krijgen dan een vlaggetje, mits het geld er voor betaald is.

Toch is er vatbaarheid voor het Evangelie. Ik sprak reeds van Douvrain en Herchies. Te Paturages in Henegouwen is een voormalig priester, Neven, sedert jaren predikant. Hij is nu een oud man, maar heeft vroeger niet willen trouwen, dewijl hij den schijn wilde afweren, alsof hij de Roomsche Kerk had verlaten, om dit te kunnen doen. Hij predikt nog meer met daden dan met woorden, en dat wordt gewaardeerd. Toen de cholera in zijne woonplaats woedde, bezocht hij zóó getrouw alle zieken van elke belijdenis, dat de gemeenteraad, alleen of genoegzaam alleen uit Roomschen bestaande, eene ridderorde voor hem verzocht en kreeg. Toen hij haar ontving, brachten twee muziekgezelschappen hem eene serenade. Maar uit zich zelve tot het Evangelie komen, kan de Belgische natie niet. Anderen moeten het haar brengen. Vrijheid alleen geeft nog geen heil. In België draagt zij dusverre schier alleen deze vrucht, dat men er òf bijgeloovig òf ongeloovig is. Voor eenige maanden hief een ontwikkeld Belg, de bekende De Laveleye, een treurlied aan over den toestand zijns vaderlands. Het

verzinkt, zegt hij, steeds dieper in 't bijgeloof, want de liberalen, die dit bestrijden, hebben het eenige wapen, waarmee het kan worden overwonnen, niet — eene betere godsdienst.

Zóó is het! Er zijn in België's bevolking vele duizenden, die het Evangelie gaarne zouden aannemen, indien het hun gemoedelijk en verstandig wierd gepredikt; doch hiervoor kunnen de Vrijmetselaars niet zorgen, die wel de vrijheid bevorderen, waarvoor we hun dankbaar zijn, maar niet de vrijheid, met welke Christus ons vrijmaakt. Deze moeten zij van ons ontvangen. En deze kunnen wij, Evangelische Christenen, haar brengen.

Ik moet nog een woord zeggen van Maria Hoorebeke. In het Geuzenbosch wil men in Juni 1875 een zendingsfeest houden, waarop men, even als 17 Oct. 1872, een groot aantal Roomschen verwacht. Is het mij mogelijk, dan woon ik het bij, en dan wensch ik er vele Nederlanders te zien. Want het is een heilige grond, waar 't verleden en 't heden tot verhevene aandoeningen stemmen.

Ik kom nog op de Gustaaf-Adolf-Vereeniging terug. Veel heeft Maria Hoorebeke haar te danken. Vooral ook door hare hulp is de schuldenlast, die in Juni '73 nog fr. 5000 bedroeg, nu tot fr. 2000 verminderd. Doch deze gemeente, die jaren lang de hulp van Gustaaf-Adolf ondervond, Maria Hoorebeke, is maar ééne der vele proeven, die ik zou hebben kunnen bijbrengen van de veelzijdig zegenrijke werking dezer Vereeniging.

Ieder helpe zaadkorrels uitstrooien, waaruit zulke oogsten opgroeien!
